

ग्रंथालयातील कृत्रिम बुद्धिमत्तेचा वापर: सद्यस्थिती, आव्हाने आणि भविष्यातील दिशा

Mr. Mahesh B. Nilaje

M.B.A, DLL& LW, DSM, DTL, B. Lib & I.Sc, M.Lib & I. Sc, SET, BMCJ

Office Superintendent

Shri Vijaysinha Yadav College, Peth Vadgaon, Tal. Hatkanangale, Dist. Kolhapur, Maharashtra

maheshnilaje@gmail.com

१. प्रस्तावना

कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI) हे आजच्या डिजिटल युगातील एक सर्वाधिक परिवर्तनशील तंत्रज्ञान म्हणून उदयास आले आहे. मानवी बुद्धिमत्तेचे अनुकरण करून, विचार करणे, शिकणे, निर्णय घेणे आणि समस्यांचे निराकरण करणे यांसारखी गुंतागुंतीची कार्ये करण्यासाठी संगणक प्रणालींना प्रशिक्षित करण्याचे उद्दिष्ट AI तंत्रज्ञानाचे आहे.¹ दैनंदिन जीवनातील अनेक ॲप्लिकेशन्समध्ये, जसे की गुगल मॅप्स, व्हर्च्युअल असिस्टंट्स, ऑनलाइन शिफारसी प्रणाली आणि भाषांतर साधने यांमध्ये ते आधीच अस्तित्वात आहे.³ थोडक्यात, मानवासाठी किचकट, वेळखाऊ आणि अधिक परिश्रमाची कामे स्वयंचलित करून ती अधिक अचूकपणे पूर्ण करण्याची क्षमता AI मध्ये आहे.¹

ग्रंथालये, जी ऐतिहासिकदृष्ट्या ज्ञान आणि माहितीचे केंद्र आहेत, त्यांच्या पारंपरिक सेवा आणि कामकाजात या तंत्रज्ञानामुळे मोठे बदल होत आहेत. ही प्रक्रिया COVID-19 महामारीच्या काळात अधिक गतिमान झाली, कारण ग्रंथालयांना वापरकर्त्यांच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी डिजिटल साधनांवर आणि दूरस्थ सेवांवर अधिक अवलंबून राहावे लागले.⁵ AI मुळे ग्रंथालयांच्या कामकाजाच्या अंतर्गत प्रक्रियांमध्ये तसेच वाचकांना दिल्या जाणाऱ्या सेवांमध्ये सखोल आणि व्यापक सुधारणा करण्याची संधी निर्माण झाली आहे.

हा अहवाल ग्रंथालय क्षेत्रातील AI च्या संभाव्यतेचे सर्वंकष विश्लेषण करतो. यामध्ये AI च्या मूलभूत संकल्पना, ग्रंथालयीन सेवांमधील त्याचे विविध उपयोग, अंमलबजावणीतील प्रमुख फायदे आणि आव्हाने तसेच ग्रंथपालांची बदलती भूमिका आणि भविष्यातील दिशा यांचा समावेश आहे. या अहवालाचे उद्दिष्ट ग्रंथालय व्यावसायिकांना AI च्या विविध पैलूंची सखोल माहिती देणे, धोरणात्मक निर्णय घेण्यासाठी आवश्यक माहिती पुरवणे आणि मानवी व तांत्रिक सहकार्याचे महत्त्व अधोरेखित करणे आहे.

